

სურიონ-ვანის მფარველი ღვთაება: „*Ανασσα Σοῦρι*“

თემურ თოდუა

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, თსუ

რეზიუმე: სტატიაში განხილულია ვანის ნაქალაქარში აღმოჩენილი ერთ-ერთი არტეფაქტი - ქალაქის კარიბჭის კედლის წარწერა, რომელიც ერთობ საინტერესო მასალას წარმოადგენს ძველი კოლხეთის საზოგადოების შესახებ.

საკვანძო სიტყვები: ვანი, სურიონი, აფროდიტე, ქალღვთაება, ანასა, კოლხეთი, სინკრეტიზაცია.

ვანის ძველი ქალაქი ანტიკურ ეპოქაში *Ανασσα Σοῦρι* „სურიონ“-ად იწოდებოდა [3, გვ. 223; 7, გვ. 124-128]. ვანის ნაქალაქარზე არაერთი მნიშვნელოვანი არტეფაქტებია აღმოჩენილი. მათ შორის განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ქალაქის კარიბჭის კედელზე ვერტიკალურად ამოკაწრული წარწერა: *Ἀραουαῖα Ανασῶα* - „გევედრები მეუფეო - ქალღმერთო“ [1, გვ. 52]. წარწერა პალეოგრაფიულად ძვ. წ. IV-III სს.-ით თარიღდება და საქართველოში დღემდე აღმოჩენილ უძველეს ლაპიდარულ ბერძნულ წარწერად ითვლება [2, გვ. 148]. იგი მრავალმხრივ საყურადღებოა. აღნიშნული წარწერა გარკვეულ წარმოდგენას გვიქმნის არა მარტო სურიონელთა - ვანის მოქალაქეთა რელიგიური რწმენა-წარმოდგენების შესახებ, არამედ ის მნიშვნელოვანი ინფორმაციის შემცველია ზოგადად, ძველი კოლხეთის საზოგადოების იდეოლოგიის თვისაც.

მკვლევართა აზრით, ქალღვთაება უნდა ყოფილიყო სურიონ-ვანის მფარველი [4, გვ. 199-200], რაც სავსებით მართებულია, თუმცა ჯერ კიდევ არ არის დადგენილი არსობრივად რომელ ქალღვთაებასთან ასოცირდება სურიონელთა - ვანის მოქალაქეთა *Ανασσα*. ამ მხრივ,

გარკვეული პასუხი შეიძლება გავცეს ვანშივე აღმოჩენილმა ძვ. წ. I ს-ის ე. წ. ლოტოსის გამოსახულებიანმა ანონიმურმა მონეტებმა [5, გვ. 32-33].

ამ მონეტების ტოპოგრაფია, ვფიქრობთ, ასოცირდება დედამიწის „ქალღვთაებასთან“, რომელიც ეპიკლესის - *Αἰσθη*-ს, „მეუფის“ ქვეშ იმალება; ამავე დროს, ავერსული ტიპი ისიდას კულტზე მიუთითებს. მკვლევართა განმარტებით, ეს ატრიბუტიკა კოლხური ქალღვთაებისთვისაა დამახასიათებელი. კოლხები მას ტრადიციულად თაყვანს სცემდნენ [6, გვ. 124]. ამასთანავე, პონტოს სამეფოში, სადაც ამ დროს კოლხეთი შედიოდა, პოპულარული იყო კულტების სინკრეტიზაცია - ისიდას აფროდიტესთან აიგივებდნენ, ხოლო მეორე აზიასა და ხმელთაშუაზღვისპირეთში მეუფის სახით აფროდიტეს მიაგებდნენ პატივს [8, გვ. 24-25]. აღსანიშნავია ისიც, რომ პონტოს სამეფოში აფროდიტეს თაყვანს სცემდნენ, როგორც ირანულ ანაპიტას და მა-კიბელას ან დიდი დედის კულტთან აიგივებდნენ და ის შინაარსობრივად ეგვიპტურ ისიდას უახლოვდებოდა [9, გვ. 157-180]. ელინისტურ ეპოქაში კი ნაყოფიერების ღვთაებების ელინური ატრიბუტიკა ახლოს დგას ისიდასა და ოსირისის კულტებთან [10, გვ. 25]. რამდენადაც ვანში აფროდიტეს სახელზე ტაძარი იყო აღმართული, ხოლო პონტოს სამეფოში ზევსი პუილეოსის ერთ-ერთ ჰიპოსტასად პილონი ითვლებოდა, რომლის ქალური მეწყვილე იყო დემეტრა პალაია და ელევსინური წრის დანარჩენი ქალღვთაებები [11, გვ. 471-475], მაშინ სურioni-ვანის მფარველი ღვთაება ბუნების ქალღმერთის სიმბოლურ გამოსახულებად შეიძლება მივიჩნიოთ.

გამორიცხული არ არის, რომ ვანის მფარველი ღვთაების კოლხური სახელი „სურია“ ყოფილიყო. შესაძლოა, ქალაქსაც მისი სახელი ეწოდა, ისევე როგორც ათენს ათენასაგან, ან ფასისს ფასიანელი ქალღმერთისაგან. რაც შეეხება ვანის ქალაქის ძველი სახელწოდების - „სურიონის“ ეტიმოლოგიას, ვფიქრობთ, ისიც ფასისის მსგავსად წყალს უნდა უკავშირდებოდეს. „სურიონის“ ფუძე „სურ“, ისევე როგორც „ფას“ ქართველურ ენებში - *სუ, სუმუა, ფსე, ფსუმა, სუამთ, მოსტურობა, სურუ* - წყლისა და მასთან დაკავშირებულ

„ფას“ ქართველურ ენებში - სუ, სუმუა, ფსე, ფსუმა, სუამთ, მოსტურობა, სურუ - წყლისა და მასთან დაკავშირებულ ცნებებს გამოხატავენ. თუ ეს ასეა, მაშინ „ანასსა სური“, იგივე აფროდიტე, შესაძლოა, ბუნების ერთ-ერთი არსებითი კომპონენტის - წყლის, მდინარის ქალღვთაება ყოფილიყო.

აღსანიშნავია ისიც, რომ სურიონ-ვანში, ქალაქის შესასვლელშივე, ისევე როგორც ფასისში, სურიონ-ვანის მფარველი ქალღმერთის ქანდაკება ყოფილა აღმართული (Ат., PPE, 9) [1, გვ. 61-62]. ამგვარი ტოპოგრაფია კი მხოლოდ კოლხური პანთეონისთვის იყო დამახასიათებელი და უზვეულო - ბერძნული სამყაროსათვის. თუმცა თვალსაჩინოა ელინური და კოლხური საკრალური სამშენებლო ტრადიციებისა თუ რელიგიური სინკრეტიზაციის პროცესი.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ლორთქიფანიძე ო., *ძველი კოლხეთის კულტურა*, თბ. 1972.
2. ყაუხჩიშვილი თ., *საქართველოს ბერძნული წარწერების კორპუსი, I*, თბ. 1999.
3. ხოშტარია ნ., *ანტიკური ხანის ძეგლები დასავლეთ საქართველოში. საქართველოს არქეოლოგია*, თბ. 1959.
4. Лордкипанидзе О., *Древняя Колхида*, Тб. 1979.
5. Дундуа Г., Лордкипанидзе Г., *Денежное обращение центральной Колхиды*, Тб. 1983.
6. Лордкипанидзе Г., *К истории древней Колхиды*, Тб. 1970.
7. Лордкипанидзе Г., „Некоторые вопросы истории Колхиды II-I вв. до н. э.“, *მაგნე, ისტორიის ...*, სერია #2, 1968.
8. Cumont E., *Notes sur culte d'Anaïtes*, - RA, 6, 1905.
9. Megie D., „Egyptian deities in Asia Minor in inscription and coins“, *AJA*, 57, 3, 1953.
10. Heerma van Voss M., „The Cysta Mystica in the cult and mysteries of Isis“, *Studies in Hellenistic religions*. Leiden 1979.
11. Mitford N., „The god Pylon in eastern Pontus“, *Byzation*. 36, 2, 1966.